

Píše Miroslav Marcelli

(E*forum, 13. 02. 2019)

Tá kniha okamžite zaujme svojím vzhľadom: pevná väzba, pôsobivá obálka, výborné grafické spracovanie textu, prehľadné rozčlenenie celého korpusu na jednotlivé, navzájom prepojené časti. Keď od grafického dizajnu prejdeme k samotnému textu, už pri letmom listovaní sa presvedčíme, že za výslednou podobou **Slovníka literárněvědného strukturalismu** stojí dôkladná editorská a redaktorská práca. Uvedomujem si, že poznámky týkajúce sa vzhľadu a redakčných úprav ešte o teoretickom prínose publikácie nehovoria nič, začínam však práve nimi, aby som tak vyjadril svoje potešenie, že v dobe, pre knižné vydávanie slovníkov nevelmi prajnej, vyšla táto publikácia.

Aby priblížil obsahové dôvody, akými tento tematický slovník oprávňuje svoj vznik, jej editor Ondřej Sládek v úvodnej časti konštatuje, že štrukturalistické pojmy sa doposiaľ objavovali len vo všeobecnejšie koncipovaných slovníkoch. *Slovník literárněvědného strukturalismu* chce potom od všeobecných charakteristík, pri ktorých existujúce publikácie nevyhnutne ostávali, prejsť k vymedzeniam špecifických určení literárnovedného štrukturalizmu. V nasledujúcom texte sa pokúsim naznačiť, aké výsledky tu priniesol zámer prejsť od všeobecne teoretického (lingvistického, semiotického, literárne teoretického) pohľadu k špecifickým konceptom a metodologickým prístupom literárnovedného štrukturalizmu.

Každá špecifikácia prináša zúženie skúmaného poľa, čo zase predpokladá, že niečo ostalo vylúčené alebo aspoň rozostrené. Je pochopiteľné, že koncentrácia na literárnovedný štrukturalizmus implikovala, že mimo zorného poľa sa ocitli mnohé postoje, koncepcie a postupy, ktorými sa vyznačovali tradičné akademické teórie literatúry - pripomeňme len, ako už v dvadsiatych rokoch 20. storočia Jurij Tyňanov a Roman Jakobson požiadavku skúmaním imanentných zákonitostí literatúry postaviť vedu o literatúre na teoretické základy spojili s odmietnutím interpretácií odvolávajúcich sa na vplyvy, či už literárne alebo neliterárne. Pri listovaní v slovníku sa presvedčame, že na okraji pozornosti sa okrem takýchto „klasických“ teórií ocitli tie, ktoré sa so štrukturalistickým hnutím zblížovali, a dokonca priamo doňho vstupovali. Príkladom takejto teórie môže byť Chomského generatívna gramatika: v hesle venovanom americkému štrukturalizmu sa o nej hovorí iba v tom zmysle, že táto, údajne „publicistická“ lingvistika „prekryla“ štrukturalistickú orientáciu americkej lingvistiky (s. 42-43). Určite by sa dali uviesť odkazy na autorov, ktorí v Chomského teórii jazyka videli odklon od štrukturalistických pozícií, ako ich na saussurovských základoch rozpracovala Pražská škola (André Martinet by mohol byť prvým z nich). No bez dlhého hľadania nájdeme tých, čo Chomského zaraďujú medzi

popredné postavy lingvistického štrukturalizmu (napr. Oswald Ducrot alebo Jean Piaget). Otázka, ktorú v druhom dieli *Dejín štrukturalizmu* (Paris: Éditions La Découverte, 1992) nastoluje François Dosse, otázka, či bol chomskyzmus antištrukturalizmom alebo druhým dychom štrukturalizmu, je bezpochyby stále zaujímavá, do istej miery však chápeme, že pre autorov slovníka zameraného na literárnovedné aspekty sa jej skúmanie nejavilo naliehavým. Napokon, s niektorými Chomského pojmi sa v slovníku stretávame (pozri heslo *Kompetence*), čo by mohlo naznačovať, že ani pre túto koncepciu literárnovedného štrukturalizmu nie sú celkom irelevantné inovácie, s akými generatívna gramatika do poľa lingvistických skúmaní vstúpila.

S podobným vylúčením sa stretávame tam, kde slovník mapuje pole semiotických skúmaní. Treba najskôr oceniť, že v slovníku sa (v hesle *Sémiotika* i v ďalších heslách týkajúcich sa semiotických pojmov) popri F. de Saussurovi, ktorého prínos pre semiologické štúdia bol pre Pražskú školu bezpochyby rozhodujúci, náležite profiluje postava druhej zakladateľskej osobnosti, Ch. S. Peircea. Škoda len, že v pomerne rozsiahlom zozname literatúry, ktorý je k heslu *Sémiotika* pripojený, nenájdeme pozoruhodnú publikáciu *Sémiotika*, ktorú ako editor, prekladateľ a autor dôkladnej, terminologicky prepracovanej úvodnej štúdie pripravil Bohumil Palek (Praha: Univerzita Karlova, 1997). Odkaz na prínos tejto práce k metodologickému, konceptuálnemu i terminologickému prenikaniu peirceovskej verzie semiotiky do českého (a sprostredkované aj slovenského) prostredia by bol vhodný aj pri niektorých ďalších, inak dobre spracovaných heslách (napr. heslo *Smysl a význam*).

Celkovo sa dá povedať, že jednotlivé heslá - až na výnimky - venujú menšiu pozornosť teoretickým podnetom, ktoré vychádzajú z Peirceovej semiotiky. Kto tu hľadá vymedzenie pojmu semiózy, musí sa uspokojiť s niekoľkými vetami v hesle *Sémiotika*, no jeho špecifikáciu v pojme neohraničenej semiózy tam už nenájde. Pritom práve Peirceovo chápanie semiózy ako nikdy nekončiacieho procesu sa stalo podnetom, ktorý myslenie tohto semiotika priblížil k tým súčasným teóriám interpretácie, čo sa začali rozvíjať po „obrate k textu“ a prijímali postupy dekonštrukcie. O tom, kam tieto postupy v niektorých dekonštruktivistických verziách interpretácie dospeli a do akej miery sa pritom sprenoverili tomu, čo sám Peirce do pojmu semiózy vkladal, výstižne hovorí Ecova štúdia *Semiotika v budúcom tisícročí* (česky in: *Mysl a smysl*. Praha: Vize 97, 2000). Nebudem tu Ecove závery širšie pripomínať a obmedzím sa na konštatovanie, že presvedčivo poukazujú na význam, ktorý pojem neohraničenej semiózy nadobudol pre teoretické úvahy o texte.

Hovoril som zatiaľ prevažne o tom, čo v slovníku chýba alebo je v ňom prítomné iba v náznakoch. Táto neprítomnosť sa pritom vo väčšine prípadov dá vysvetliť ako efekt koncentrácie záujmu na tú podobu štrukturalistických skúmaní v literárnej vede, ktorých program rámujú také zoskupenia ako je ruský formalizmus, Tartusko-moskovská škola, Pražská škola, francúzsky štrukturalizmus a postštrukturalizmus a i. Nesporný prínos slovníka spočíva v tom, že v týchto zoskupeniach zachytáva nielen osobnosti, ktoré formovali príslušné teoretické smerovania (Jakobson, Mukařovský,

Lotman alebo hoci hlavný predstaviteľ Nitrianskej školy F. Miko), čím sa spoločný teoretický rámec konkretizuje v individuálnych príspevkoch, ale aj a predovšetkým v tom, že na pozadí tohto historického obrazu v heslách venovaných základným pojmom načrtáva teoreticko-metodologický fundament skúmaní voľne združených pod názvom „štrukturalizmus“. Vzhľadom na to sa dá povedať, že zámer predstaviť štrukturalizmus ako metodický postoj charakterizovaný dôrazom na systémový a racionálne kritický prístup k jazyku, literatúre a umeniu sa v slovníku náležite naplnil.

Ondřej Sládek & kol.: *Slovník literárněvědného strukturalismu*. Praha a Brno: Host, 2018, 834 s.

www.ipsl.cz